

**Рискларни бошқариш, хусусан кредит рискларини камайтириш ва
бошқаришда илғор хорижий тажрибаларни жорий қилиш масалалари**

Абдумуталибов Умиджон Абдувахоб уғли

“Hamkorbank” АТВ Жалақудуқ Универсал

банк хизматлари офиси Ундирув хизмати

бўлими бошлиғи Банк-молия академияси

Бизнесни бошқариш “Банк иши” йўналиши тингловчиси

Тел: +998902688282

Аннотация: Ўзбекистон банк тизими ҳозирги вақтда чуқур ўзгаришларни бошдан кечирмоқда. Банк тизими бозор иқтисодиётининг энг муҳим ва ажралмас тузилмаларидан биридир. Банклар фаолиятини ривожлантириш бозор механизмини реал яратишнинг зарур шартидир. Бундай вазиятда банк фаолиятига хос бўлган рискларни бошқариш муаммоларини ҳал қилишга қаратилган тадқиқотлар алоҳида аҳамиятга эга. Биламиз, банк фаолияти таваккалчиликка асосланган фаолиятдир. Банк фаолиятида рискларни бошқариш вазифалари ҳар доим жуда муҳим ҳисобланган. Шу муносабат билан банк тизимининг энг долзарб муаммоси – корпоратив бошқарув тизими сифатини ошириш ва банкларнинг жорий фаолиятида рискларни бошқариш тартиб-қоидаларини амалда жорий этишдир. Айниқса сўнги йилларда муаммоли кредитлар салмоғи ортиб бораётганлиги сабабли кредит рискларини бошқариш масалалари долзарб масалага айланди.

Мунтазам равишда янги банк хизматлари яратилади ва банк шу тариқа янги ва ўрганилмаган рискларга жалб қилинади. Бу ўз навбатида рискларни интеграллашган

холда бошқариш заруриятини келтириб чиқаради. Барча жараёнларда юз бериши мумкин бўлган рискларни аниқлаш, риск даражасини баҳолаш ва бошқаришни амалга ошириш зарурлигини англатади ҳамда операцион рискларни бошқаришда “ҳар бир ходим риск менежер” тамойилига амал қилишга ва лавозим йўриқномаларда бунини хужжатлаштиришга чақиради.

Банклар активларининг катта қисмини кредит қўйилмалар ташкил қилиши ўзидан кредит рискларни бошқаришга кўпроқ эътибор бериш заруриятини келтириб чиқаради. Кредит рискларини бошқариш юзасидан халқаро тажрибалар қўпчилиги Базель қўмитасининг тавсияларига асосланган бўлиб, қўмитанинг бу бўйича бир қанча йўриқномалари ишлаб чиқилган. Улардан бири “Кредит таваккалчиликларини бошқариш тамойиллари”¹ деб номланган хужжат ҳисобланади. Мазкур йўриқнома таркиби қуйидаги соҳалар²ни қамраб олиб, тегишли тавсиялар билан ёритилган:

Жадвал 1

Мақбул бўлган кредит риск мухитини яратиш тамойиллари
Кредит ажратиш жараёни асосидаги бошқарув
Кредитлаш жараёнларини баҳолаш ва мониторинг қилишни қўллаб қувватлаш
Кредит рисклари устидан муқобил назоратни ўрнатиш кафолатлари тамойиллари
Марказий банкнинг рўли

Йўриқноманинг ҳар бир бўлимида тегишли тамойиллар ва уларга риоя қилиш ҳамда амалга ошириш юзасидан тавсиялар келтирилган. Муҳим бир тавсиялардан бири бу кредит рискларини бошқаришда банк бўлинмалари ташкилий тузилмалари вазифалари ва уларнинг аҳамияти ҳисобланади. Қуйидаги жадвалда кредит рискларни бошқаришда Банк Кенгаши ва Бошқарувининг асосий вазифалари хусусида маълумотлар акс эттирилган.

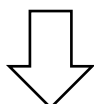
¹Манба: BIS.orgхалқароБазельқўмитасининграсмий сайти

² Манба: муаллиф томонидан тайёрланди.

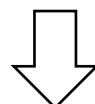
КРЕДИТ РИСКЛАРИНИ БОШҚАРИШДА ТАШКИЛИЙ ТУЗИЛМАЛАР ВАЗИФАЛАРИ³

БАНК КЕНГАШИ ВАЗИФАЛАРИ

- Кредит рискларни бошқариш бўйича ишлаб чиқилган барча ҳужжатларни тасдиқлайди.
- Бир йилда камида бир маротаба кредит рискларни бошқариш бўйича ҳужжатларни қайта кўриб чиқади.
- Банк Кенгаши банкнинг кредит риск ҳужжатлари ва фойдага эришиш бўйича стратегияларида номувофикликлар мавжуд бўлмаслигини таъминлаши керак.
- Ва бошқалар.

БАНК БОШҚАРУВИ ВАЗИФАЛАРИ

- Банк Кенгаши томонидан тасдиқланган кредит стратегиясini амалга ошириш учун жавобгар ҳисобланади.
- Кредит рискларни назорат ва мониторинг қилиш, ўлчаш, идентификация қилиш билан боғлиқ ҳужжатларни амалиётда қатъий риоя қилинишини таъминлайди.
- Банк стратегияси ва кредит сиёсатидан келиб чиқиб, диверсификация қилинган кредит портфели шаклланишини таъминлайди.
- Марказий банк томонидан ўрнатилган меъёрларга риоя қилинишини таъминлайди.

³Муаллиф томонидан тайёрланди
www.innovativepublication.uz

Кредит рискларини бошқаришдаги яна бир муҳим тавсия ички рейтингга асосланган ёндашув (internal Ratings-based Approach) тизимига эга бўлиши юзасидан келтирилган (Йўриқноманинг учинчи боби ўнинчи тамойили). Бунда ички рейтинг тизими ҳар бир банк фаолиятининг ўзига ҳослиги, танлаган бизнес модели ва банкнинг кўлаmidан келиб чиқиши зарурлиги таъкидланган. Ички кредит рейтинг тизимини жорий қилиниши кредитларни ажратишдан бошлаб мониторинг қилишгача бўлган жараёнларни ўз ичига олади. Бундан ташқари банк капитали етарлилигини ҳисоблашда банкнинг таваккалчиликка мойиллик даражасидан келиб чиқиб ҳисоблаш имкониятини беради. Ички кредит рейтинг кредит рискларини назорат қилишнинг муҳим инструментларидан бири ҳисобланиб, кредит портфелини мониторинг қилишда катта аҳамият касб қилади. Ички кредит рейтинг тизими кредит портфелдаги ҳақиқатда муаммога айланган кредитлардан ташқари потенциал муаммога айланиши мумкин бўлган кредитлар бўйича ҳам “эрта огоҳлантирувчи сигнал” вазифасини ўтайди. Бунинг ёрдамида банкнинг тегишли бўлинмалари кредит портфелини жорий ва истикболдаги ҳолатларидан доимий ҳабардор бўлган ҳолда банкнинг кредитлаш стратегиясига даврий равишда ўзгартиришлар киритиб боришади. Кредит портфелдаги ҳар бир кредит сифати бўйича тўғри ва муносиб кредит рейтинг берилишини таъминлаш учун ҳар бир мижоз бўйича кредит рейтингни белгилаш, тасдиқлаш ва даврий равишда рейтингни қайта кўриб чиқиш функцияси кредитлашдан алоҳида бўлган мустақил бўлинмада бўлиши керак. Бундан ташқари ички кредит рейтинг методологиясига ўзгартириш ва қўшимчалар қилиш нуқтаи назаридан методологияни қайта кўриб чиқиш ҳам кредитлашдан алоҳида бўлган мустақил бўлинма томонидан амалга оширилиши керак.

Хулоса қилиб айтганда, кредит рискларини бошқариш ҳар доим банк учун энг муҳим масалалардан бири бўлган ва доимий равишда кредит рискларни бошқариш ёндашувлари ҳамда услубларини такомиллаштириб боришни тақозо қилади. Шу боисдан Республикамизда ҳам банклар томонидан Базел қўмитасининг тавсияларини босқичма босқич жорий қилиб бориш, илғор хорижий тажрибалардаги замонавий моделларни қўллаш асосида рискларни бошқаришни янги босқичга олиб чиқиш

мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Бу ўз навбатида банкларни жадал ва барқарор ривожланишига, потенциал инвесторлар учун янада жозибадор молиявий институтга айланишига ҳизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Principles for the Management of Credit Risk, 27 Sep 2000. BIS.org, Базелкўмитаси.
2. Банковское дело, /Под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина.- М."ФИНАНСЫ И СТАТИСТИКА", 2005г. С,369
3. Тухтабаев У.А. Муаммоли кредитлар ва уларни бартараф этиш йўллари / Автореф. дисс икти.фан.намз. Тошкент, 2008. – 13 б.